

INNOVATION IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

2026

№4

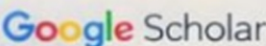
ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and practical electronic journal

Indexlanadigan bazalar: Google Scholar Crossref OpenAIRE CYBERLENIKA

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

4-jild
4-son
Aprel, 2026

April, 2026
Volume 4
Number 4

ИННОВАЦИОННАЯ
ЭКОНОМИКА
Научно-практический
электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY
Electronic scientific and
practical journal

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

ojs.kstu.uz

Muassis:

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Tahririyat Kengashi raisi o‘rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas’ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Texnik muharrir:

S.J.Qulmurotov

Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko‘chasi 225-uy Tel.:

+998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Faks: +998 (75) 221 1395

innoeconomic@kstu.uz

“Innovatsion iqtisodiyot” ilmiy - amaliy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar nashr etiladi:

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko‘rsatish va turizm sohasi

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

Ovchinnikov Viktor Nikolayevich - i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal Universitet, Rossiya)

Solodovnikov Sergiy Yurevich - i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)

Sidorov Viktor Aleksandrovich - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)

Shevchenko Igor Viktorovich - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)

Kusainov Xalel Xaymullievich - i.f.d., professor, akademik (Qozog‘iston Respublikasi Milliy fanlar akademiyasi)

Samandarzoda Iskandar Hakim - Iqtisodiyot fanlari doktori (Sh.Shotemur nomidagi Tojikiston agrar universiteti)

Gibadullin Artur Arturovich - i.f.n. dotsent (Milliy tadqiqot universiteti, Moskva energetika instituti, Rossiya)

Sergey Aleksandrovich Voynash - ilmiy xodim (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)

Valentina Nikolayevna Pulyayeva - iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi hukumati qoshidagi Moliya universiteti)

Dmitriy Evgenievich Morkovkin, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Moliya universiteti, Rossiya Federatsiyasi hukumati)

Sadriddinov Manuchehr Islomiddinovich - i.f.d., professor, (Tojikiston Respublikasi Milliy fanlar Akademiyasi)

Perskaya Viktoriya Vadimovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Molchanov Igor Nikolayevich - i.f.d., professor, (Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti)

Basova Mariya Mixaylovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Aleksandr Leonidovich Chupin, iqtisod fanlari nomzodi (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)

Nezamaykin Valeriy Nikolayevich - i.f.d., professor, (Rossiya davlat gumanitar universiteti)

Nikonorova Alla Vladimirovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Dmitriyeva Olga Aleksandrovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Shvets Yuriy Yuryevich - i.f.n., dotsent, (Rossiya Fanlar akademiyasining Nazorat fanlari instituti)

Kolosova Yelena Valeryevna - i.f.n., dotsent, (Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti)

Tahririyat Kengashi a'zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik

Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor

Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor

Xatamov Ochildi Qurbonovich - i.f.d., professor

Fayziyeva Shirin Shodmonovna - i.f.n., professor

Jumayeva Gulrux Jo‘raqulovna - i.f.n., professor

Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent

Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor

Yakubova Shamshinur Shuxratovna - i.f.d., (DSc) dotsent

Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Samiyeva Gulnoza Toxirovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aliqulov Azamat Tuyg‘unovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aminov Fazlitdin Baxadirovich - i.f.n., dotsent

Xo‘jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.d., (DSc), dotsent

Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Jonuzokov Mirzabek Kulmamatovich - i.f.f.d. (PhD), dotsent

Muxammadiyeva Yulduz Yusupovna - i.f.f.d. (PhD)

Tursunova Aziza Xoshimovna - i.f.f.d. (PhD)

Xolliyev Sherali Baxtiyorovich - i.f.f.d. (PhD)

Panjiyev Samijon Aliqulovich - PhD, dotsent

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

ISSN: 3030-315X

ojs.kstu.uz

Учредитель:

**Каршинский государственный технический
университет**

Председатель редакционного совета:

Р.Х.Эргашев, доктор экономических наук, профессор

Заместитель председателя редакционного совета:

С.Н.Хамраева, доктор экономических наук,
профессор

Ответственный редактор:

Н.А.Очилова, PhD, доцент

Технический редактор:

С.Ж.Кулмуротов

Журнал издается один раз в месяц в
электронной форме и публикуется через
официальный сайт журнала.

Адрес редакции:

180100, г. Карши, ул. Мустакиллик, дом 225

Тел: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Факс: +998 (75) 221 1395

E-mail: innoeconomic@kstu.uz

Научно-практический электронный журнал
«Инновационная экономика» включён в перечень
национальных научных изданий на основании
решения Президиума Высшей аттестационной
комиссии при Министерстве высшего образования,
науки и инноваций Республики Узбекистан от 5
апреля 2025 года № 369.

**В журнале публикуются статьи по
следующим рубрикам:**

1. Теория и методология
2. Цифровая экономика
3. Экономика регионов и отраслей
4. Малый бизнес и частное
предпринимательство
5. Экономика человеческого капитала
6. Менеджмент и маркетинг
7. Бухгалтерский учет, экономический анализ и
аудит
8. Финансы, кредит и инвестиции
9. Эконометрика и статистика
10. Сфера услуг и туризм

Редакционная коллегия:

Международные члены Совета редколлегии:

Овчинников Виктор Николаевич - д.э.н., профессор, академик
(Южный федеральный университет, Россия)

Солодовников Сергей Юрьевич - д.э.н., профессор
(Белорусский национальный технический университет)

Виктор Александрович Сидоров - д.э.н., профессор,
(Кубанский государственный университет)

Шевченко Игорь Викторович - д.э.н., профессор (Кубанский
государственный университет)

Кусаинов Халел Хаймуллович - д.э.н., профессор, академик
(НААН Республика Казахстан)

Самандарзода Искандар Хаким - д.э.н., профессор
(Таджикистанский аграрный университет им. Ш.
Шотемура)

Гибатуллин Артур Артурович - к.э.н., доцент
(Национальный исследовательский университет
«Московский энергетический институт»)

Войнаш Сергей Александрович - научный сотрудник
(Российского университета дружбы народов имени
П.Лумумби)

Пуляева Валентина Николаевна - к.э.н., доцент
(Финансовый университет при Правительстве РФ)

Морковкин Дмитрий Евгеньевич - к.э.н., доцент
(Финансовый университет Правительство РФ)

Садриддинов Манучехр Исламиддинович - д.э.н.,
профессор (Национальная академия наук Республики
Таджикистан)

Перская Виктория Вадимовна - д.э.н., профессор
(Финансовый университет при Правительстве РФ)

Молчанов Игорь Николаевич - д.э.н., профессор (Московский
государственный университет имени М.В. Ломоносова)

Басова Мария Михайловна - д.э.н., профессор
(Финансового университета Российской Федерации)

Чупин Александр Леонидович - к.э.н. (Российского
университета дружбы народов имени П. Лумумби)

Незаймакин Валерий Николаевич - д.э.н., профессор (РГТУ)

Никонорова Алла Владимировна - к.э.н., доцент
(Финансового университета Российской Федерации)

Дмитриева Ольга Александровна - к.э.н., доцент
(Финансового университета Российской Федерации)

Швец Юрий Юрьевич - к.э.н., доцент (Институт проблем
управления РАН)

Колосова Елена Валерьевна - к.э.н., доцент (Российский
экономический университет имени Г.В. Плеханова)

Члены Совета редколлегии:

Гулямов Саидхорр Саидхмедович - д.э.н., профессор,
академик

Пардаев Мамаюнус Каршибоевич - д.э.н., профессор

Навруз-зода Бахтиёр Негматович - д.э.н., профессор

Хатамов Очилди Курбанович - д.э.н., профессор

Файзиева Ширин Шодмоновна - к.э.н., профессор

Жумаева Гулрух Журакуловна - к.э.н., профессор

Эгамбердиева Салима Раимовна - к.э.н., доцент

Еркаева Гулбахор Панжиевна - к.э.н., профессор

Якубова Шамина Шухратовна - д.э.н., (DSc), доцент

Амиркулов Шухрат Олимович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Самиева Гулноза Тохировна - д.ф.э.наук., (PhD), доцент

Алигулов Азамат Туйгунович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Аминов Фазлитдин Бахадирович - к.э.н., доцент

Хужакулова Нигора Рустамовна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Туробов Шерзод Алишерович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Алимова Муниса Юльчиевна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Эрашьева Насиба Рахматуллаевна - д.э.н., (DSc), доцент

Бобокулов Санжар Бахромкулович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Джалилов Рахмонкул Хамидович - д.ф.э., (PhD), доцент

Номазов Бахром Бобомуродович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Алимханова Нигора Алимхановна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Джанузакوف Мирзабек Кулмаматович - д.ф.э.н., (PhD),
доцент

Мухаммадиева Юлдуз Юсуповна - д.ф.э.н., (PhD)

Турсунова Азиза Хошимовна - д.ф.э.н., (PhD)

Холлиев Шерали Бахтиёрович - д.ф.э.н., (PhD)

Панджиев Самиджон Аликулич - PhD, доцент

**Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil
va audit**

**Accounting, economic analysis and
audit**

**Бухгалтерский учет,
экономический анализ и аудит**

ISHLAB CHIQUARISH JARAYONIDA XARAJATLAR BO'YICHA OG'ISHISHLARNI HISOBGA OLISHDA ZANJIRLI MEXANIZMDAN FOYDALANISH

Raxmatov Baxriddin Baxtiyor o'g'li

USING A CHAIN MECHANISM IN ACCOUNTING FOR COST DEVIATIONS IN THE PRODUCTION PROCESS

Rakhmatov Bakhreddin Bakhtiyor ugli

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦЕПНОГО МЕХАНИЗМА ПРИ УЧЁТЕ ОТКЛОНЕНИЙ ПО ЗАТРАТАМ В ПРОИЗВОДСТВЕННОМ ПРОЦЕССЕ

Рахматов Бахриддин Бахтиёр угли

Received: April 8, 2026 Revised: April 12, 2026 Accepted: April 19, 2026 Published: May 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada ishlab chiqarish jarayonida xarajatlar bo'yicha og'ishishlarni aniqlash, ularni tizimli ravishda hisobga olish hamda tahlil qilishda zanjirli mexanizmdan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Korxonalarda ishlab chiqarish xarajatlari reja ko'rsatkichlaridan og'ishi turli omillar ta'sirida yuzaga keladi. Ushbu og'ishishlarni tezkor aniqlash va baholash boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada zanjirli mexanizm asosida og'ishishlarni bosqichma-bosqich hisoblash, sabablarini aniqlash va natijalarini baholash usullari taklif etilgan. Shuningdek, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va tannarxni kamaytirishga xizmat qiluvchi tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ishlab chiqarish xarajatlari, og'ishishlar, zanjirli mexanizm, boshqaruv hisobi, tannarx, iqtisodiy tahlil, samaradorlik..

Abstract: This article examines the theoretical and practical aspects of using a chain mechanism in identifying, systematically recording, and analyzing cost deviations in the production process. At enterprises, deviations of production costs from planned indicators arise under the influence of various factors. Prompt identification and assessment of these deviations are of great importance for managerial decision-making. The article proposes methods for step-by-step calculation of deviations based on the chain mechanism, determination of their causes, and evaluation of results. In addition, recommendations aimed at increasing production efficiency, rational use of resources, and reducing product cost are developed.

Keywords: production costs, deviations, chain mechanism, management accounting, cost price, economic analysis, efficiency.

Аннотация: В данной статье освещены теоретические и практические аспекты использования цепного механизма при выявлении, системном учёте и анализе отклонений по затратам в процессе производства. На предприятиях отклонения производственных затрат от плановых показателей возникают под воздействием различных факторов. Оперативное выявление и оценка данных отклонений имеют важное значение при принятии управленческих решений. В статье предложены методы поэтапного расчёта отклонений на основе цепного механизма, определения их причин и оценки результатов. Также разработаны рекомендации, направленные на повышение эффективности производства, рациональное использование ресурсов и снижение себестоимости продукции.

Ключевые слова: производственные затраты, отклонения, цепной механизм, управленческий учёт, себестоимость, экономический анализ, эффективность.

■ KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarning raqobatbardoshligini ta'minlashda ishlab chiqarish

xarajatlarini samarali boshqarish muhim omillardan biridir. Xarajatlarning rejalashtirilgan me'yorlardan og'ishi korxona moliyaviy natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ishlab chiqarish jarayonida

yuzaga kelayotgan og'ishishlarni o'z vaqtida aniqlash, ularning sabablari va oqibatlarini tahlil qilish zarur.

An'anaviy hisob usullarida xarajatlar bo'yicha og'ishishlar umumiy ko'rinishda aks ettiriladi. Biroq bu usullar og'ishishga ta'sir etgan omillarni chuqur ochib bera olmaydi. Mazkur muammoni hal etishda zanjirli mexanizm usuli samarali vosita hisoblanadi. U xarajat ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillarni ketma-ket almashtirish asosida ularning ta'sir darajasini aniqlash imkonini beradi.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Ishlab chiqarish xarajatlarini boshqarish va og'ishishlarni tahlil qilish masalalari iqtisodchi olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Mahalliy va xorijiy manbalarda ushbu yo'nalish bo'yicha turli nazariy yondashuvlar mavjud.

Mahalliy olimlardan A.A. Karimov boshqaruv hisobining korxona xarajatlarini nazorat qilishdagi ahamiyatini yoritib, xarajat markazlari bo'yicha hisob yuritish samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishga xizmat qilishini ta'kidlaydi. Muallifning fikricha, xarajatlarni me'yoriy ko'rsatkichlar bilan taqqoslash orqali og'ishishlarni aniqlash mumkin.

D. Tojiboyeva korxona iqtisodiyotiga bag'ishlangan tadqiqotlarida tannarxni pasaytirish korxona rentabelligini oshirishning asosiy omillaridan biri ekanligini ko'rsatadi. U ishlab chiqarish resurslaridan samarali foydalanish va ichki rezervlarni aniqlash masalalariga alohida e'tibor qaratgan.

B.B. Xasanov ishlab chiqarish xarajatlari hisobi va tahliliga oid ilmiy ishlarida bevosita va bilvosita xarajatlarni taqsimlash, og'ishishlarni hisoblash hamda mahsulot tannarxini shakllantirish usullarini taklif etgan.

Xorijiy olimlardan C. Drury boshqaruv va xarajatlar hisobida standart-kosting tizimi hamda variance analysis usullarini keng yoritgan. Uning tadqiqotlarida xarajatlar bo'yicha og'ishishlarni narx omili, miqdor omili va samaradorlik omillari bo'yicha tahlil qilish tavsiya etiladi.

C.T. Horngren esa zamonaviy cost accounting tizimida og'ishishlarni real vaqt rejimida monitoring qilish, raqamli boshqaruv tizimlariga integratsiyalash va strategik qarorlar bilan bog'lash zarurligini asoslab bergan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mavjud ilmiy ishlarda xarajat og'ishishlarini aniqlash usullari etarlicha o'rganilgan bo'lsa-da, ularni ishlab chiqarish jarayonida zanjirli mexanizm asosida kompleks baholash masalasi etarli darajada yoritilmagan. Mazkur maqolaning ilmiy yangiligi aynan ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Mazkur tadqiqotda iqtisodiy tahlilning taqqoslash, guruhlash, omilli tahlil, zanjirli almashtirish va statistik kuzatish usullaridan foydalanildi. Ishlab chiqarish xarajatlari tarkibi elementlari bo'yicha og'ishishlar tahlil qilinib, ularni hisobga olishning zanjirli mexanizmi ishlab chiqildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqarish xarajatlari bo'yicha og'ishishlarni faqat umumiy summada aniqlash korxona rahbariyatiga etarli axborot bermaydi. Chunki umumiy farq ko'rsatkichi xarajatlarning qaysi turi, qaysi bo'lim yoki qaysi omil hisobiga yuzaga kelganini ochib bermaydi. Shu jihatdan

zanjirli mexanizm usuli boshqaruv qarorlarini qabul qilishda ancha samarali vosita hisoblanadi.

■ TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur usul yordamida xarajatlarning o'zgarishiga ta'sir qiluvchi har bir omil alohida baholanadi. Natijada material sarfi ortishi, ish haqi xarajatlari oshishi, energiya resurslaridan samarasiz foydalanish yoki boshqa omillar ta'siri aniq ko'rinadi. Bu esa korxona rahbariyatiga muammoning asl sababini topish va manzilli choralar ko'rish imkonini beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ko'plab korxonalarda xarajatlarning oshishi asosan resurslardan samarasiz foydalanish, me'yorlarning eskirganligi, texnologik yo'qotishlar va ishlab chiqarish intizomining sustligi bilan bog'liq. Agar zanjirli mexanizm muntazam qo'llansa, ushbu kamchiliklarni erta bosqichda aniqlash mumkin bo'ladi.

Shuningdek, zanjirli mexanizmning amaliy ahamiyati shundaki, u korxonada mas'uliyat markazlari bo'yicha nazoratni kuchaytiradi. Har bir bo'lim yoki sex kesimida yuzaga kelgan og'ishishlar aniqlanib, javobgarlik doiralari belgilanadi. Bu esa ichki xo'jalik hisobini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Biroq mazkur usulni qo'llashda ayrim cheklovlar ham mavjud. Jumladan, aniq va ishonchli boshlang'ich ma'lumotlar bo'lmasa, natijalar noto'g'ri shakllanishi mumkin. Bundan tashqari, omillar soni ko'paygan sari hisob-kitoblari murakkablashadi. Shu sababli usulni raqamli boshqaruv tizimlari, ERP dasturlari va avtomatlashtirilgan buxgalteriya dasturlari bilan integratsiyalash muhimdir.

Umuman olganda, zanjirli mexanizm ishlab chiqarish xarajatlari bo'yicha og'ishishlarni chuqur tahlil qilish, ichki rezervlarni aniqlash va korxona rentabelligini oshirishda samarali analitik vosita sifatida baholanadi. Uni amaliyotga joriy etish zamonaviy korxonalarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Korxonalarda ishlab chiqarish xarajatlarini tahlil qilish jarayonida asosiy e'tibor rejalashtirilgan (me'yoriy) xarajatlar bilan haqiqiy xarajatlar o'rtasidagi og'ishishlarni aniqlash, ularning yuzaga kelish sabablarini o'rganish hamda tannarxga ta'sir darajasini baholashga qaratiladi. Mazkur yondashuv ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tahlil jarayonida xarajatlar odatda moddiy xarajatlar, mehnat xarajatlari, amortizatsiya va bilvosita xarajatlarga ajratilib, har bir guruh bo'yicha alohida og'ishishlar aniqlanadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ko'plab korxonalarda eng katta og'ishishlar moddiy resurslar va energiya sarfi bo'yicha yuzaga keladi. Bu holat ko'pincha narxlarning o'zgarishi, texnologik yo'qotishlar va ishlab chiqarish intizomining etarli darajada emasligi bilan izohlanadi.

Neft va gaz sanoatida ishlab chiqarish korxonasining xarajat ko'rsatkichlari reja va haqiqiy ma'lumotlar asosida tahlil qilindi.

Tahlil obyekti sifatida mahsulot birligi tannarxining o'zgarishi hamda unga ta'sir etuvchi asosiy

xarajat elementlari olindi. Hisob-kitoblarda zanjirli mexanizm usulidan foydalanildi.

Ish haqi xarajatlari bo'yicha og'ishish 26,7 foizni tashkil etdi. Mazkur holat mehnat unumdorligining pasayishi, qo'shimcha ish vaqti yoki tarif stavkalarining o'zgarishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Energiya va boshqa xarajatlar ulushi mos ravishda 13,3 foizdan bo'ldi. Bu esa energiya resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish hamda yordamchi xarajatlarni optimallashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Tahlil natijalariga ko'ra quyidagi iqtisodiy xulosalarga kelindi:

Korxonada tannarx oshishining asosiy sababi material resurslari bilan bog'liq omillardir.

Xarajatlar nazoratini kuchaytirish orqali tannarxni sezilarli kamaytirish imkoniyati mavjud.

Mehnat unumdorligini oshirish ish haqi xarajatlari bo'yicha og'ishishlarni kamaytiradi.

Energiya tejankor texnologiyalarni joriy etish qo'shimcha iqtisodiy samara beradi.

Zanjirli mexanizm xarajatlar bo'yicha og'ishish sabablarini aniq belgilash imkonini berdi.

Mehnat xarajatlari bo'yicha og'ishishlar ish haqi stavkalarining o'zgarishi, qo'shimcha ish vaqti hamda mehnat unumdorligining pastligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bilvosita xarajatlar bo'yicha og'ishishlar esa asosan noto'g'ri taqsimlash bazasini tanlash yoki boshqaruv xarajatlarning oshishi natijasida yuzaga keladi.

Shunday qilib, tahlil natijalari zanjirli mexanizm usuli ishlab chiqarish xarajatlarni boshqarishda samarali vosita ekanligini tasdiqladi. Ushbu yondashuv korxonada ichki rezervlarni aniqlash, tannarxni pasaytirish va rentabellikni oshirish uchun muhim analitik asos yaratadi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Ishlab chiqarish jarayonida xarajatlar bo'yicha og'ishishlarni aniqlash, tahlil qilish va ularni hisobga olish korxona moliyaviy natijalarini to'g'ri shakllantirish hamda boshqaruv qarorlarining ilmiy asoslanganligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Mazkur jarayonda zanjirli mexanizmdan foydalanish xarajatlar shakllanishining har bir bosqichini uzviy bog'liqlikda o'rganish imkonini beradi.

Zanjirli bog'lanish asosida amalga oshiriladigan tahlil xarajatlarning dastlabki elementlardan boshlab

yakuniy mahsulot tannarxigacha bo'lgan harakatini bosqichma-bosqich kuzatish, og'ishishlarning kelib chiqish sabablarini aniq identifikatsiya qilish hamda ularning ta'sir darajasini baholashga xizmat qiladi. Natijada korxona boshqaruv tizimida shaffoflik ortadi, resurslardan foydalanish samaradorligi oshadi va ortiqcha xarajatlarni kamaytirish imkoniyatlari kengayadi.

Shuningdek, zanjirli mexanizm asosida olib borilgan tahlil ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladigan risklarni erta aniqlash, me'yoriy ko'rsatkichlardan chetlanishlarni tezkor bartaraf etish hamda strategik rejalashtirish sifatini yaxshilashga yordam beradi. Bu esa korxonaning umumiy rentabelligi va raqobatbardoshligini oshirishga olib keladi.

Umuman olganda, ishlab chiqarish xarajatlari bo'yicha og'ishishlarni zanjirli mexanizm asosida hisobga olish korxona boshqaruv tizimini takomillashtirishning samarali ilmiy-amaliy vositasi bo'lib, u iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Raxmatov Baxriddin Baxtiyor o'g'li Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi / Rakhmatov Bakhridin Bakhtiyor ugli Independent researcher at Tashkent State University of Economics / Рахматов Бахриддин Бахтиёр угли независимый соискатель Ташкентского государственного экономического университета

E-mail: b.raxmatov@ung.uz

ORCID: 0009-0008-1066-6857

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov A.A. Boshqaruv hisobi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
2. Tojiboyeva D. Korxona iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
3. Xasanov B.B. Ishlab chiqarish xarajatlari hisobi va tahlili. – Toshkent, 2023.
4. Drury C. Management and Cost Accounting. – London, 2020.
5. Horngren C.T. Cost Accounting: A Managerial Emphasis. – New York, 2019.

INNOVATION
IQTISODIYOT
ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

ISSN: 3030-315X

t.me/kstu_uz

Qarshi shahri,
Mustaqillik ko'chasi 225

www.kstu.uz
www.ojs.kstu.uz